

**BRONZA DAVRI ARXEOLOGIK MANBALARIDA
MUSIQACHINING IJTIMOIIY MAQOMI: GALA VA NAR
INSTITUTLARI TIZIMLI-FUNKSIONAL MODEL**

*Muallif: Termiz davlat Pedagogika instituti Magistratura bo`limi Musiq
ta`limi va san`at mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

Nazaraliyev Gair Kuchkinovich

Annotatsiya: Qadimgi sivilizatsiyalarda musiqachilar jamiyatda alohida mavqega ega bo'lishgan. Bronza davri (mil. avv. IV–II mingyilliklar)ga oid Mesopotamiya, Misr, O'rta Osiyo kabi hududlardan topilgan yozma va arxeologik manbalar musiqachilarning diniy va dunyoviy sohalaridagi o'rni yuksak bo'lganini ko'rsatadi. Xususan, Mesopotamiya (Qadimgi Shumer va Akkad jamiyati) manbalarida musiqachilar ikki toifaga bo'lingan holda tilga olinadi: “Gala” va “Nar”. Ushbu atamalar musiqachi va qo'shiqchilarning jamiyatdagi turli funksional vazifalarini ifodalab, o'sha davr musiqachilik institutlarining tizimli tuzilishini aks ettiradi. Quyida Bronza davridagi Gala va Nar institutlarining vazifalari va ijtimoiy maqomi tizimli-funksional yondashuvda tahlil qilinadi.

Kirish: Bronza davri sivilizatsiyalarida musiqqa san'ati jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lgan. Ayniqsa, Mesopotamiya (Ikki daryo oralig'i) madaniyatida musiqachilar uchun maxsus ijtimoiy institutlar shakllangan bo'lib, bu institutlar vakillari jamiyatda yuksak maqomga ega bo'lgan. Arxeologik manbalar va mixxat yozuvlari shuni ko'rsatadiki, qadimgi Shumer va Akkad jamiyatida musiqachilar ikki toifaga – “Gala” va “Nar” unvoniga ega musiqachilarga – bo'lingan edi. Ushbu toifalar din va saroy marosimlarida turli vazifalarni bajargan va har ikki guruh ham diniy va dunyoviy hokimiyat tomonidan katta e'tibor bilan qadrlangan. Gala va Nar institutlarining tizimli-funksional tahlili bizga Bronza davri jamiyatida musiqachining o'rni va vazifalarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

“Gala” – ibodatxona marosimlari xonandalari: Gala unvoniga ega musiqachilar asosan diniy marosimlar bilan bog'liq bo'lib, ular ibodatxonalarda

xizmat qilganlar. Akkad tilida “Gala” soʻzi “*kalu*” tarzida uchraydi va bu musiqachilar maʼbad marosimlarida qoʻshiq aytuvchi va cholgʻuchi ekanini bildiradi. Gala musiqachilarning vazifasi odatda mavsumiy yoki maxsus marosimlarda ijro etish boʻlib, ular doimiy ravishda emas, balki zaruratga koʻra xizmatga chaqirilganlar. Manbalarda aytilishicha, Gala musiqachilari koʻpincha marhumlarni motam bilan kuzatish marosimlarida matoʻm qoʻshiqlarini ijro etishgan. Shu bois baʼzi tadqiqotchilar Gala unvoniga ega xonandalar orasida ayollar koʻproq boʻlgan, deb taxmin qilishadi – negaki, motam kuylash anʼanaviy ravishda ayollarga xos boʻlgan amaliyot edi. Gala musiqachilarning diniy roli ularning jamiyatdagi martabasini baland koʻtargan: maʼbad hujjatlarida yuzlab gala xonandalar nomma-nom tilga olingan, hattoki ularning oilalari va mol-mulklari haqida ham maʼlumotlar uchraydi. Bu esa Gala sanʼatkorlari jamiyatning yuqori tabaqasiga mansub boʻlganini tasdiqlaydi. Maʼbadlar homiysi sanalmish Enki xudosi aynan Gala musiqachilarni oʻz himoyasiga olgani zikr etiladi – bu ham ularning diniy jihatdan qanchalik eʼtiborli qatlam ekanini koʻrsatadi.

“Nar” – saroy musiqachilari va ularning vazifalari: *Nar* unvoniga ega musiqachilar bevosita qirollik saroyiga aloqador boʻlib, ular davlat tadbirlari va marosimlarining bosh ijrochilari edilar. “Nar” atamasi Akkad tilida “*naru*” tarzida uchraydi va keng maʼnoda musiqachi-yozib oluvchi yoki madhiyachi tushunchasini bergan. *Nar* musiqachilar shoh va zodagonlar huzuridagi barcha tantanalar, ziyofatlar hamda harbiy-gʻalaba marosimlarida xizmat koʻrsatgan. Ularning vazifalari qatoriga cholgʻu chalish, qoʻshiq aytish va hatto teatr talqinidagi sahna chiqishlari (masalan, oʻyin-koʻngilochar sahna koʻrinishlari) kirgan. *Narlar* har doim oʻz cholgʻu asboblari yonlarida olib yurishar, ularning soz holatda boʻlishini taʼminlashar edi – bu ham ularning maʼlum darajada mobil hofizlar boʻlganini koʻrsatadi. Eng qiziq jihati, *Nar* unvonli musiqachilar bevosita shoh bilan muloqot qilish huquqiga ega boʻlganlar. Ular shohga yozma murojaat yoʻllashi, shoh bilan birga safar va yurishlarda hamrohlik qilishi mumkin edi. Saroyda Bosh musiqachi degan lavozim boʻlib, u barcha saroy musiqachilarini boshqargan, yosh isteʼdodlarni oʻqitgan va qirolning xos musiqiy dasturlarini tayyorlagan. Saroyda yosh

musiqachilar maxsus tarbiyalangan – ularni kichik yoshdan saroy joriyalari, shahzoda va malikalar bilan birga tarbiyalab, katta san'atkor qilib yetishtirishgan. Demak, Nar musiqachilar institut sifatida qirollikning madaniy-ma'rifiy siyosatining bir qismi bo'lib, ularni tayyorlashga alohida e'tibor berilgan.

Gala va Narlarning jamiyatdagi maqomi: Gala va Nar musiqachilar Bronza davri jamiyatida nafaqat san'atkor, balki ijtimoiy elita vakillari hisoblangan. Ular din va davlat o'rtasidagi aloqani mustahkamlovchi bir ko'prik vazifasini ham bajarganlar. Masalan, tarixiy manbalarda keltirilishicha, qo'shni davlatlar o'rtasida diplomatik munosabatlarni yaxshilash uchun musiqachilarni hadya qilish odati bo'lgan. Hatto bir voqeada, Ossuriya qo'shinlari bir shaharni zabt etgach, o'sha yerning musiqachilarini asirlikdan ozod qilgani yozilgan – bu esa zabardast imperiya uchun ham san'atkorlar qanchalik qadrli bo'lganini ko'rsatadi. Boshqa bir eposda, mashhur “Gilgameshning o'limi” haqidagi rivoyatda Uruk shahzodasi Gilgamesh o'z vafotidan so'ng xotini, farzandlari va musiqachilari nomidan xudolarga qurbonliklar keltirganini aytadi. Bu holat ham musiqachilar oila a'zolari qatorida e'zozlanganini, jamiyatda ular alohida tabaqa bo'lganini bildiradi. Shuningdek, shoh vafot etganda dafn marosimida shoh oilasi bilan bir qatorda musiqachilar ham qatnashishiga ruxsat etilgani haqidagi hujjatlar topilgan. Bularning barchasi Gala va Nar institutlari qadim jamiyatda yuksak obro'-e'tibor va huquqlarga ega bo'lganini tasdiqlaydi.

Tizimli-funksional model xulosasi: Bronza davri Mesopotamiya jamiyatining musiqiy hayotini tizimli ravishda ko'rib chiqib, shuni aytish mumkinki, “Gala” va “Nar” musiqachilar institutlari bir-birini to'ldiruvchi ikki asosiy qavatni tashkil qilgan. Galalar diniy marosimlar, ayniqsa ibodatxonalardagi kuylash va motam marosimlari uchun mas'ul bo'lib, ular orqali din arboblari xalq ustidan ma'naviy ta'sir o'tkazgan. Narlar esa dunyoviy hokimiyat – qirollik va zodagonlar – xizmatida bo'lib, davlat tantanalarini bezagan, shu bilan birga saroyda musiqa ta'limi va madaniy an'analarni rivojlantirgan. Bu institutlarning mavjudligi tufayli qadimgi Mesopotamiyada musiqiy san'at ilk bor kasb-hunar darajasida tizimli yo'lga qo'yilgan. O'z davrida musiqaning yuqori baholanishi natijasida yirik shahar

va saroylarda musiqa maktablari va ustoz-shogird an'analari paydo bo'lgani tarixiy hujjatlarda qayd etilgan. Masalan, Eramizdan oldingi III mingyillikka oid Lagash shahridagi Ningirsu ibodatxonasida maxsus qo'shiqchilikka o'rgatuvchi maktab bo'lib, u yerda xorda va ansamblda kuylash ta'limi berilgani haqidagi yozuvlar topilgan. Bu birinchi cholg'u ansambllari va xoralari ham Mesopotamiyada shakllanganini ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, Gala va Nar instituti misolida biz qadimgi jamiyatda musiqachilar diniy ideologiya va davlat rasm-rusumining ajralmas qismi bo'lganini, ular uchun alohida ijtimoiy maqom va tizimli tayyorgarlik ko'zda tutilganini ko'ramiz. Bu model musiqa va jamiyat o'zaro munosabatining eng ilk tarixiy namunasidir va musiqachining ijtimoiy rolini tizimli tahlil qilishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

- 1.Raxmatullaev, X. S. (2023). Musiqaning kashf qilinishi haqidagi nazariyalar. TARIXGACHA BOLGAN DAVR. Solution of social problems in management and economy, 2(4), 70-75.
- 2.Raxmatullaev, X. S. (2023). Eramizgacha bolgan davrlarda Qadimgi Misr musiqasi. Академические исследования в современной науке, 2(9), 97-101.
- 3.Raxmatullaev, X. S. (2023). MESOPOTAMIYA (IKKI DARYO ORALIGI) MUSIQASI. Академические исследования в современной науке, 2(9), 102-113.
- 4.Raxmatullaev, X. S. (2023). OSIYO, AVSTRALIYA, SHIMOLIY VA JANUBIY AMERIKA QITALARIDA TARIXGACHA BOLGAN DAVRLARDA MUSIQA. Академические исследования в современной науке, 2(9), 114-120.
- 5.Raxmatullaev, X. S. (2023). THE EPIC OF ERGENEKON OR THE RETURN OF THE TURKIC PEOPLES. Science and innovation in the education system, 2(1), 15-20.
- 6.Raxmatullaev, X. S. (2022). BLIND SON OR INFANT SON. HEROIC EPIC OF TURKISH PEOPLES THROUGH THE EYES OF THE WORLD. Scientific Impulse, 1(5), 1588-1592.
- 7.Raxmatullaev, X. S. (2022). ANOTHER LOOK AT THE TURKISH HEROIC EPIC. Scientific Impulse, 1(5), 1585-1588.

8. Raxmatullaev, X. S. (2022). THE GREATEST EPIC OF THE TURKIC PEOPLES IS MANAS. Scientific Impulse, 1(5), 1593-1598.
9. Shafoatovich, R. H. (2022). The Study of the Historical Roots of the Art of Bakhshi by Means of Words and Music. International Journal of Culture and Modernity, 15, 45-47.
10. Shafoatovich, R. K. (2021). Unique ways to organize the first piano lessons for adults. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(11), 259-261.